

RELIGIE & FILOSOFIE

BLADEN Marije van Beek

De hechte band tussen de Albanese christenen en moslims

W ordt er in Albanië een kind gedoopt, dan zitten er doorgaans tientallen moslimvrienden en -buren van de doopouders in de kerk. Dat schrijft theologe Esther Struikmans – die een maandlang onderzoek deed naar de relaties tussen christenen en moslims in het land – in **Woord en Dienst**, opiniërend magazine voor protestants Nederland.

Ze had gehoord dat zij al eeuwenlang goed met elkaar samenlevden. Daar wilde ze van leren. ‘Wat is jullie geheim?’, was de vraag die ze wilde beantwoorden, en het werd ook de titel van het boek dat ze schreef.

Zo’n 70 procent van de Albanese bevolking is moslim, en zo’n 30 procent is christen. Deels verklaart Struikmans de hechte banden tussen de gemeenschappen aan de hand van de geschiedenis. ‘Zo is de onderdrukking tijdens het communistisch-atheïstisch regime van dictator Enver Hoxha (1941-1985) iets waar alle religieuze groepen in Albanië in vrijwel gelijke mate onder hebben geleden, waardoor de saamhorigheid is versterkt.’

Er was ook een verborgen christendom, het zogenaamde cryptochristendom, schrijft Struikmans. ‘Tijdens de Ottomaanse (Turkse) periode, die in Albanië zo’n vijfhonderd jaar duurde, vonden er veel (schijn)bekeringen naar de islam plaats. Vaak was dit uit financiële motieven, bijvoorbeeld om extra belastingen te vermijden, die christenen wel moesten beta-

len en moslims niet, of om meer kans te maken op een goede baan.’ Dat men buitenshuis dan moslim was, maar binnenshuis christen, had een gunstig neveneffect. ‘Doordat de scheidslijnen van mos-

lims en christenen dwars door de samenleving en zelfs door vele families heen kwamen te lopen, konden vrijwel iedere Albanese veel mensen van de andere religieuze groep van zeer nabij, waardoor vooroordelen weinig kans kregen.’

Ook Jaap Soesan (93) uit Amstelveen, die aan het woord komt in het **Nieuw Israëlietisch Weekblad**, is met dat onderwerp bezig. De Joodse man, die twee keer in de handen van de nazi’s viel, maar het twee keer overleefde (dankzij God, gelooft hij), wil een les meegeven. Hij heeft een Marokkaanse verzorgster. ‘Ik vind de openlijke antisemitische en anti-islam-uitingen heel gevaarlijk. Ook in Joodse kring. Zijn we vergeten dat wij ook ooit allochtonen waren?’

In **De Nieuwe Koers** een interview met lijsttrekker Marianne Thieme van de Partij voor de Dieren. Ze noemt zich ‘radicaal’ in haar liefde voor dieren en de natuur. ‘Onze belangrijkste wapens zijn onze messen en vorken. Als we minder vlees eten, hoeven oerwouden niet gekapt te worden voor veevoer.’

Over haar geloofsleven – Thieme is Zevendedagsadventist – praat ze liever niet. ‘Het is voor mij als christen een logische keuze om geen dieren te doden’, is alles wat ze erover kwijt wil. Dat de mensheid nog nauwelijks haar ‘intelligentie ten dienste stelt van het

welbevinden van alle levende wezens’, toont een tekort aan van ethisch besef en rentmeesterschap, vindt Thieme.

‘Dat is een klassiek christelijk thema, maar ik vind het opvallend dat juist op de biblebelt de meeste bio-industrie te vinden is. Het is een geperfectioneerd vernietigingssysteem en christenen moeten zich afvragen of dat past bij hun achtergrond.’

De grondleggers van de zevendedagsadventisten vonden groen rentmeesterschap erg belangrijk, vertelt Thieme. ‘In de Rooms-Katholieke Kerk, waar ik opgroeide, werd er nauwelijks over gesproken. De jacht op dieren wordt er ingezegend en datzelfde geldt voor stierengevechten.’ Niet zo verwonderlijk dat ze van kerk wisselde. ‘Ik vind dat de vrijheid van godsdienst ophoudt waar dierenleed begint.’

CONFERENTIE Wat is er mis in de samenleving? Daarover ging de jaarlijkse bijeenkomst van het Nexus Instituut, de culturele denktank uit Tilburg.

tekst **Sebastien Valkenberg**

Een dagje sombereren met allure

H et contrast had nauwelijks groter kunnen zijn. Buiten schijnt de zon en in de vrieskou ligt Amsterdam er op haar mooist bij. Binnenin het Amsterdamse Muziektheater gaat het vandaag over ‘het defect van onze beschaving’. Welkom op de Nexus-conferentie 2016. Met als titel *What Will Save the World?*

Deze conferentie wordt elk jaar georganiseerd door het Tilburgse Nexus Instituut, de culturele denktank uit Tilburg. De editie van vorig jaar had als titel *Waiting for the Barbarians*, en de bezoeker die vandaag door zijn brochure bladert, vermoedt dat deze jaargang ook in mineur is getoonzet. ‘Geestelijke waarden en deugden’, staat daarin, ‘lijken te verdwijnen in een oceaan van angsten, onzekerheden en begeerten’.

De sombere toon schrikt het publiek bepaald niet af. Hoewel het nog vroeg in de ochtend is, gaat er een gestage stroom bezoekers naar het Muziektheater, op andere dagen de thuisbasis voor het Nationale Opera en Ballet. Naar schatting zit er bij aanvang van de conferentie zo’n 750 man in de zaal.

De beroemde historicus Simon Schama is een van de sprekers die Nexus-oprichter en directeur Rob Riemen heeft weten te strikken voor vandaag. Naast vele anderen schuiven de Israëlische filosoof Avishai Margalit, Harvard-psycholoog Steven Pinker en Mabel van Oranje aan.

De setting is sober. Op het toneel waar anders operazangers staan of ballerina’s dansen, staat nu een ronde tafel met een aantal houten stoelen voor de sprekers. Er is een ochtendploeg en een middagploeg. Voor de lunch gaat het over de vraag wat er mis is in de samenleving, erna wat de oplossingen moeten

zijn voor de aangedragen euvels.

‘Woensdag koos Amerika voor Donald Trump als president’, opent gespreksleider Riemen het eerste gesprek. ‘Wat zegt dat over deze tijd? Wat zijn de oorzaken van het huidige defect van de beschaving?’

Volgens Schama is de traditie van de Verlichting deze week gestorven. De Turkse schrijfster Elif Shafak vindt dat het heeft ontbroken aan een ‘contranarratief tegen het neofascisme’. Al snel waaiert de discussie uit en gaat het over armoede en kolonialisme, die volgens de Zimbabwaanse politicus Douglas Mwonozora fnuikend zouden zijn. En de Kroatische theoloog Miroslav Volf wijst op de rol van de erfzonde. ‘Leven is per definitie onrechtvaardig zijn.’

Iedereen zijn eigen invalshoek. Maar dat het zorgelijk is dat Trump president wordt, daarover bestaat eensgezindheid. De beginvraag naar het defect van de samenleving is veranderd in de vraag hoe de Amerikaanse verkiezingen zo hebben kunnen verlopen.

Pas na vijf kwartier valt de naam van de beweging die de afgelopen maanden voor angst heeft gezorgd: IS. Meer dan een bijzin wordt er niet aan gewijd, terwijl het vandaag precies een jaar geleden is dat de aanslagen in Parijs plaatsvonden. Amerika zorgt voor de echte kopzorgen.

Onheilsvoorspellingen

Even probeert rechtsfilosoof Leif Wenar (King’s College, London) de zorgen te relativeren. Met het warme stemgeluid van televisieschilder Bob Ross: ‘Laten we de Trump-stemmers niet wegzetten als racisten. Dat werkt onproductief. Ik stel voor dat we een Nexusweddenschap met elkaar afspreken. We leggen allemaal een bedrag in en elke keer als onze onheilsvoorspellingen niet uitkomen gaat het geld naar het Nexus Instituut. Ik wil maar zeggen: laten we naar de Trump-stemmers luisteren in plaats van hen te demoniseren.’

‘Wat zegt de verkiezing van Trump over deze tijd? Wat zijn de oorzaken van het huidige defect van de beschaving?’

EEN CONTRAPUNT VOOR KLEINHEID VAN GEEST

Wie Nexus Instituut zegt, zegt **Rob Riemen**. In 1991 richtte hij *Nexus* op, een tijdschrift met essays van wetenschappers, kunstenaars, politici en andere vooraanstaande denkers. Een paar jaar later ging hij lezingen, conferenties en masterclasses organiseren. Doel van

het instituut is om "een contrapunt te zijn voor kleinheid van geest, verzuiling en nationalisme, de troosteloosheid van het niets weten en het fanatisme van het enig weten", staat er op de website. Bij het grote publiek raakte Riemen in 2010 bekend toen 'De eeu-

wige terugkeer van het fascisme' verscheen. In dit pamflet zag hij Wilders als belichaming van het nieuwe fascisme. Het leidde tot felle reacties. Voormalig VVD-leider Frits Bolkestein: "Rob Riemen moest zich schamen zo veel onzin de wereld in te sturen."

In het Amsterdamse Muziektheater werd gesproken over het thema What will save the World? Vlnr: Avishai Margalit, Agnes Heller, Douglas Mwonzora en Rob Riemen. FOTO PATRICK POST

"Je roept op tot kalmte? Kalmte is slecht in dit geval!" reageert Schama. "In de jaren dertig van de vorige eeuw was dat ook niet op zijn plaats."

Behalve deze correctie is er nauwelijks onenigheid tussen de verschillende deelnemers aan het rondetafelgesprek. Het instemmend geknik overheerst. Als de ene spreker reageert op de andere begint die doorgaans met: "You are right", waarna een bescheiden toevoeging of precisering volgt.

Dus als de één de taal van Trump vergelijkt met die in de internetcommentaren, dan voegt de ander eraan toe dat het kleine scherm van onze smartphone echt contact moeilijk maakt. Zoals vaker weet Schama zijn kritiek het meest eloquent te verwoorden. "Het moment dat 'friend' een werkwoord werd, was een slechte dag voor de mensheid."

Inmiddels is het half één geweest. Lunchtijd.

Hoopvol

Wat verwachten de bezoekers van het middagprogramma? Denken ze dat er antwoorden komen waardoor ze toch nog hoopvol huiswaarts gaan? "Zo kijk ik niet naar de dag", zegt de Vlaamse

Bert Bellens (54). In het dagelijks leven is hij manager van een opleidingsinstelling in de chemische sector. Hij is vandaag speciaal vanuit Herentals, zo'n dertig kilometer van Antwerpen, naar Amsterdam gereden.

"Crisisgevoelens zijn van alle tijden", relateert Bellens de sombere stemming. "Ik hoop vooral dat de sprekers ingaan op ontwikkelingen in Europa, zoals de migrantencrisis en de staat van de Europese Unie."

Om kwart over twee gaat de conferentie verder, nadat Aeham Ahmad enkele stukken op de piano heeft gespeeld. Hij komt uit Syrië en woont nu in Duitsland.

"Mag ik de verlossers van vandaag aan tafel hebben?" nodigt Riemen de sprekers voor het middagprogramma uit. En als die plaats hebben genomen: "Hoe moeten we voorbij komen aan de doem van vanochtend?"

Marcelo Sanchez Sorondo trapt af. Hij is een Argentijnse bisschop en moet zoeken naar de juiste Engelse woorden. "We moeten mensen volgen als paus Franciscus en Moeder Theresa. Zij vertegenwoordigen het gedachtegoed van Jezus Christus. Het geloof zorgt voor het morele kompas dat nodig is om de

'Het geloof zorgt voor het morele kompas dat nodig is om de wetenschap in goede banen te leiden'

wetenschap in goede banen te leiden."

Die uitspraak kan psycholoog Steven Pinker niet weersproken laten. "Wat zeg je tegen alle mensen die Jezus niet als rolmodel zien? De wetenschap heeft veel betere kaarten in handen. Zij beroept zich op hypothesen en strenge toetsingscriteria in plaats van religieuze openbaring, die lang niet iedereen heeft gehad. Daarom is het problematisch om je er op te beroepen ter rechtvaardiging van je standpunten."

Wetenschap kan niet beslissen over goed en kwaad, werpt de bisschop nog tegen, maar Pinker is resoluut. "Ik pleit voor wetenschap gecombineerd met humanisme. Onder dat laatste versta ik de inspanningen om het menselijk welbevinden te vergroten. Allemaal verkiezen we leven boven dood, gezondheid boven ziekte. Voor die inzichten heb je geen geloof nodig. De wereld redden, gaat niet. We kunnen haar wel verbeteren. Sterker, dat hebben we al gedaan, de afgelopen eeuwen. De slavernij is afgeschaft, de mondiale armoede is afgenomen."

Pinker heeft de rol van een omgekeerde Cassandra, het applaus is lawtjes. De publiekslieveling is Farida El Alagi, een Libische activiste. Vanaf het

moment dat ze zich beklagt over het geringe aantal vrouwen aan tafel is de zaal op haar hand.

"Moed en eerlijkheid, dat heeft de wereld nodig! Europa en de Verenigde Staten zeiden democratie naar Libië te brengen, maar zijn verantwoordelijk voor de huidige chaos! Zij zorgden voor wapens, die maken wij niet! Laat ons met rust, dan komt die democratie er! We moeten ons verontschuldigen naar de volgende generatie, het is tijd om de goede mensen met elkaar te verbinden!"

Reservoir van goedheid

Het publiek komt tot leven. Het ingetogen applaus wordt ingeruild voor luid geklap. Vanuit verschillende hoeken van de zaal klinkt gejoel en gefluit.

Het loopt tegen vieren. De dag sluit af met een lange toespraak op het grote scherm van Barack Obama. Na afloop vindt bisschop Sorondo het geweldig hoe die over 'het reservoir van goedheid' spreekt. De Amerikaanse historicus Sidney Blumenthal benadrukt "zich te schamen voor zijn land vanwege de president die er straks in het Witte Huis zit". En Mabel slikt een brok in haar keel weg.